

VI ПЛЕН И РАТНА ЛОВИНА

1. КРАДЉИВЦИ АЛЕКСАНДРОВОГ КОВЧЕГА

И после смрти, Александар Македонски, Лесандар Србљанин, како га назива Иван Гундулић у својој познатој поеми, био је веома поштован. Кад је Гај Јулије Цезар увидео да је Александар, у његовим годинама, већ покорио већину тада познатог света, док се он још мучио са Галима и њиховим пркосним вођом Верцингеториксом, пао је на колена и горко заплакао.

Други римски император, Калигула, познат по својим злоделима, годинама је обилазио Александров гроб у Египту, све док није уобразио да је он, главом и брадом, реинкарнирани македонски краљ. Парадирао је улицама Рима, док му је груди красио златан штитник великог војсковође, безобзирно скинут са његовог балзамованог тела. Најопседнутији Лесандром био је Каракала. По повратку са Александровог гроба 215.г. толико се уживео у улогу македонског краља да је од поданика захтевао да га зову Каракала, Александар Велики Римски. То је наишло на подсмех демократског грађанства, па се Каракала силно разбеснео и наредио одмазду. Посечено је 20000 недужних глава, док се императоров гнев није охладио. Две године после тиранинове смрти, место вечног почивалишта најславнијег освајача света, као да је било прекривено велом таме. О краљу Македоније није се смело говорити, а камоли обилазити његов меморијални комплекс. Тако је било све док се Наполеон, император са Корзике, није заинатио да поново уведе поклоничку туру обиласка Србљаниновог гроба. Његове трупе, на чијем челу су били најпознатији стручњаци за античку историју и археолози, четири године су преоравале Египат. Резултат је био, као и у доминама, *дупло голо*. Где је нестало гроб Филиповог сина?

Гордијев чвор

Јула 356.г. пре н.е. се у Пели родио син Филипа II Македонског и Олимпије. Кад је наредио 13 година његов учитељ постао је велики филозоф Аристотел. Седам година након тога, Филип II је убијен а на престо је

дошао његов млађани син и одмах се прогласио краљем. Године 334. пре н.е. са војском од 42000 добро наоружана човека, напао је Персију и забележио први успех у бици на реци Граник, како сам назив вели, на граници Персије и античког света Европе. Године 333. пре н.е. недалеко од данашње Анкаре, будући освајач света је решио највећу енигму античког доба, Гордијев чвор. Распетљао га је по средини, једним ударцем мача. Овим се испунило Гордијево предсказање да ће човек који успе да реши његову *заврзламу* постати владар Азије.

Већ после седам година, моћно Персијско царство лежало је под Александровим ногама. Он се, као у бајци, оженио лепом Роксаном и трагом древних Аријеваца кренуо у освајање Индије. Следећих годину дана, краљ Македоније је предводио низ крвавих битака а, његовој војсци која се борила без предаха, дошла је вода до грла и они се побунише. Лесандар је угушио побуну, успео је да прође највећу пустињу потконтинента Гердосију (Грдосију) и да се окупа у Индијском океану. Град Екбатана му се предао без борбе. Наредне три године владар света је учврстио своје царство време проводећи, углавном, у Вавилону. Али, по завршетку једне од многобројних гозби, Александар је добио грозницу; накратко се опоравио али је поново пао у постељу. Умро је 10 јуна 323.г. у 32 години живота. Научници немају одговор на питање шта је узрок смрти јунака Гундулићеве поеме. Његове последње дане описао је Плутарх (46- 127). Иако је овај грчки полихистор живео четири века после Александра, приче о његовим војевањима и наглој смрти, преношене с колена на колена, изузетно су биле живе у свести људи па је Плутарх описао освајачев крај са доста појединости. Пре него што је Македонски стигао да у Вавилону прослави свој вртоглави успех, његова кола су већ кренула низбрдо. Хефестион, његов добар пријатељ, умро је од грознице а неутешном Александру су гатаре прорекле како ће млад умрети и да неће понови видети родну Пелу. Сам је сведочио о кобним предсказањима које му је доносио непознат старац (отац?) током сна. Видео је себе како седи на трону и нагло пада у транс. Све је то, како пише Плутарх, узнемиравало краља.

По завршетку гозбе, приређене у његову част, Александар је исте вечери добио грозницу и наредни дан је провео у опоравку. Таман кад се чинило да му је боље, болест се вратила и он је издахнуо. Пошто је Хефестион умро под истим околностима, двором су колале гласине о завери. Александров посилни, син једног његовог противника, био је главни осумњичени. Можда му је посилни сипао у пиће отров који изазива симптоме сличне грозници? Научници спомињу и болести, од маларије до запаљења панкреаса, изазваног претераном употребом алкохолних пића. О македонском краљу и владару света се причало да је тешка испичтура.

Одгонетање тајне

Александра су још за живота многи сматрали божанством. И данас, после 2300 година, његова слава не јењава. То је само додатни подстицај многим светским историчарима, археолозима и антрополозима, да разреше једну од највећих мистерија старог света – где се, заправо, налази последње Македончево почивалиште? Ако се током шест векова знало где је Александар сахрањен, онда је још нејасније како данас не може да се утврди где му је гроб? Углед овог владара је био тако велики да су римски цареви, много година после његове смрти, путовали у Александрију, као на ћабу, да би се поклонили његовим сенима. Шта се десило да Лесандрово почивалиште тек тако нестане из историјског памћења? И, шта се десило са његовим земним остацима и величанственим погребним ковчегом?

Одгонетање ове тајне незеобилазно почиње на територији данашњег Ирака. Ту, у Вавилону, умро је Александар Велики, убрзо по окончању великог индијског похода. Као тачан узрок његове смрти можемо (а и не морамо), прихватити стрес или, како наводи Николас Сондерс, професор на Универзитетском колеџу Лондон, извесно је да се „никада није догодило

Црква Светог Марка у Венецији. Шта крије тајна одаја у поду богомоље?

да тело преминулог толико утиче на судбину живих и будућу слику света. Углед који је стекао као највећи освајач у историји магнетски је привлачио војнике који су желели да се приклоне Александровом наследнику“. Упркос дотадашњим македонско- грчким обичајима, Александрово тело је балсамовано и припремљено да се положи у величанствену гробницу коју је тек требало пројектовати и изградити. Али, где? То питање је унело раздор међу краљеве заповеднике. Неки су предлагали да се гробница подигне у Вавилону, други су били уверени како његове земне остатке ваља вратити у Пелу. Док су се они препирали, генерал Птоломеј је већ имао разрађен план. Ни мање ни више, украо је Македончево тело. Урадио је то смишљено, верујући да ће остварити свој сан и постати владар Египта. Прва станица, где су се зауставиле одметнуте Птоломејеве трупе, био је Мемфис. Ту је Александрово тело погребено у једну омању пирамиду; грађевина припадала неком мемфиском властелину. Птоломејев сан се остварио и он је постао родоначелник истоимене династије Птоломејевића. Његови војници су веровали да га Александров дух походи и даје му савете у вези са владањем Египтом.

Кристални саркофаг

Стотињак година касније, један од Птоломејевих наследника је одлучио да саркофаг са балсамованим Александровим телом пребази у главни град Александрију. Године 204. пре н.е. саграђена је величанствена гробница и Лесандрово тело је смештено у кружну грађевину, сличну Хадријановом маузолеју у Риму. Тело великог војсковође лежало је у провидном саркофагу чији је поклопац направљен од углачаног и фино избрушеног кристала, док је постоље било од тешког злата на коме су веште занатлије показале сцене Александрове победе над Персијанцима и дравидским становништвом Индије.

Несумњиво је да су људи на Македончев гроб долазили као на ходочашће. Ова опчињеност што је несмањеним интензитетом трајала пуних шест векова и била претворена готово у верски занос, засметала је неким владарима. Идеолошки назори у Римском царству су се променили, нестало је и Птоломејеве династије, а хришћанство је постала државна религија проповедајући како земаљских богова више нема. Теодосије, последњи владар Источног и Западног Римског царства, *препарирани* хришћанским догмама, није имао алтернативу: наредио је рушење свих споменика из паганских времена. Ова одлука, достојна највећих варвара човечанства, доследно је примењивана више од деценије чиме је,

Теодосијев проглас, запечатио судбину последњег Александровог почивалишта. Од четвртог века, у историјским списима, више се не помиње маузолеј Александра Великог. Штавише, као да је место посете на стотине хиљада људи, преко ноћи, нетрагом нестало. Шта се догодило? Можда је катастрофалан земљотрес, праћен цунамијем, разоривши Александрију 365.г. претворио Александрову гробницу у хрпу шута?

Ко су кријумчари мумије

Ако је Теодосијева одлука доследно спроведена и над Александровим последњим почивалиштем, учесници у варварском разарању светилишта сигурно о томе нису хтели да причају, бојећи се гнева и освете ходочасника. Ако се има у виду да је хришћанство Александра прогласило непожељним, па је о томе донесен и пригодан закон, онда не чуди што о томе нема записа. Александар је био нека врста паганске иконе и, уместо да то време врви од података, десило се управо супротно – све је прекривено заклетим ћутањем.

Јасно је да би откриће Александровог саркофага било равно открићу Троје или Тутанкамонове гробнице. Но, мало је шанси да се то догоди јер, у међувремену, време је учинило своје. Александрија је, за последњих 2000 година, преживела небројено много ратова, опсада, рушења и природних непогода, да је гробница вероватно сасвим уништена. Али, шта се десило са Александровом мумијом? Неки мисле да је тело највероватније распарчано како би се делови чували као реликвије. Но, постоји и друга могућност – мумија је прокријумчарена из Александрије и пренета у сасвим друго место. Наиме, да би се у хришћанском добу сачувала гробница, можда је, у IV веку, проглашена почивалиштем светог Марка?! Ако је било тако, о чему сведоче неки ватикански списи, онда је тело великог војсковође лако изнесено из Египта. Професор Сондерс заступа мишљење да је Лесандрова мумија смештена у Венецији, у цркви светог Марка. Ово поткрепљује белешком млетачког дужда из XVI века, заправо његовом паралелном књигом трошкова где пише да је издвојена извесна сума за поправљање мумије у затвореној крипти Маркове цркве. Ова недоумица би била врло лако решена само да високи католички великодостојници дозволе улаз у запечаћену гробницу у поду, десно од олтара венецијанске цркве св. Марка. Међутим, и поред више захтева угледних научника и археолога, Ватикан одбија те захтеве без објашњења.

Можда се, једног дана, ипак испостави да милиони туриста и верника што долазе у Венецију сваке године, већ десетинама векова одају почаст

Александру великом несвесни да су у цркви, на истоименом велелепном тргу, пре вожње гондолом, прошли покрај његових земних остатака. Шта је било са златном гробницом и кристалним саркофагом остаје тајна...

2. КАКО ЈЕ СРУШЕНО МАУЗОЛОВО ЦАРСТВО

Освојивши Бодрум, ондашњи Халикарнас (Χαλικαρνάε̅ς), 333. године пре н.е. Александар Македонски је од целог града, *бисера Мале Азије*, оставио неоштећен једино Маузолеј – џиновску гробницу коју је, себи у славу, изградио цар Маузол око 370 године пре н.е. Када је 189. године пре н.е. Халикарнас пао у руке Римљана, изгубио је сваки значај као световни и културни центар. Историчер Витрувије у својим *Малоазијским путописима*, оставио је опис овог величанственог града.

„У подножју Халикарнаса уочавали су се лука и јавни трг. На средини падине налазио се Маузолеј, а мало више, у оси палате¹⁸¹ храм посвећен богу Марсу. На још уздигнутијем месту био је један храм посвећен Венери и Меркуру. План Халикарнаса откривао је нови град са улицама сеченим под правим углом. Располагао је, у доњем делу и средини, врло широким бедемима. Лепота пејсажа у коме је био смештен и величанствен карактер градске средине, давали су главном граду монументалан изглед. Маузолеј, смештен унутар простране правоугаоне терасе¹⁸² заједно са својим окружењем, упечатљиво је доминирао целином коју су чинили лука и средиште града.“

Како је изгледао маузолеј

Грађевина је била правоугаоне основе и, према историчару Плинију, њена главна фасада је била на краћој страни. Изучавање димензија дозвољава претпоставку да се, у основи маузолеја, налазио подијум са више узастопних испуста. Изнад, виши подијум је носио колонаду окружујући масивно језгро на чијем врху се, према Плинијевом спису, налазила пирамида састављена од 24 степеника. Трагови суперпонирања

¹⁸¹ Од Маузолове палате није сачуван ни камен на камену.

¹⁸² Маузолеј је почивао на основи 250 са 100м.

су запажени на пронађеним елементима степеника и означавају да су се стране, те правоугаоне пирамиде, налазиле под углом од 30 степени у попречном и, 36 степени у продужном смислу. Колонада је била у јонском стилу. Преме истраживањима француског архитекте Жан Пјер Адама, основа подијума је била 120 са 130 стопа, односно, 36 са 30,9 м ако се узме у обзир да је коришћена стопа дужине 0,30м. Ово сасвим одговара опсегу од 440 стопа поменутог у Плинијевом спису. Перидом, кружни ходник између венца стубова грчких храмова, мерио је 18,90 са 12,60 м или, како Плиније пише, 63 са 42 стопе. Периферна колонада обухватала је 11 стубова по дужини и, 9 по ширини. Ако се претпостави да је размак између стубова износио 10 стопа (3 метра), основа горњег подијума је износила 30,9 са 24,9 м или 103 са 83 стопе!

Строгост концепције Питеоса, градитеља Маузолеја, подстакла је Жан Пјер Адама да истражи план који би могао одговара реконструкцији висина компатибилних са Плинијевим назнакама. Перидром и његов подијум одговарали су висини равностраног троугла чија је основа износила целу дужину горњег подијума.¹⁸³ Висина доњег подијума била је 30 стопа и основе 20. Сабравши ове висине, долази се и до импозантне висине Маузолове грађевине од 42 метра или 140 стопа! На жалост, дело које је овај цар предузео зарад властите славе, није било окончано у тренутку његове смрти 353. године пре н.е. Да га заврши пало је у дело његовој сестри и супрузи, Артемизији.

У петом веку пре нове ере, Карија¹⁸⁴ је била увучена у рат вођен од стране Персије против Грчке. Маузолово царство, иначе грчка земља, стало је на страну источњачких варвара. То савезништво против интереса Атине трајало је до владавине краљице Артемизије која је, поред Ксеркса, допринела, потапајући неколико грчких бродова, поразу Атине на мору. Она се показала тако храбра да је, према Херодоту, рођеном иначе у Халикарнасу, персијски краљ рекао: „Људи су се понели као жене, а жене као људи.“ Но, вратимо се пораженој Атини, полису што спрема освету. Нова прилика за Карију да уђе у историју била је 377. године пре н.е. када на престо долази Маузол. Он је, управљајући напредним царством, као и Артемизија, више волео поуздан савез са Персијом него несигурну и превртљиву подршку Грка. Политички вешт, проширио је своје царство на велику штету и бес Атине а, од своје морнарице, створио моћну трговачку силу. На међународној сцени његова слава је расла толико да је осетио

¹⁸³ Укупна дужина горњег подијума износила је 90 стопа.

¹⁸⁴ Маузолова отаџбина.

Маузолова статуа у Британском музеју.

потребу да подигне нови главни град, Халикарнас, и надгробни споменик достојан његове величине – маузолеј. Маузолов непријатељски став према Грчкој резултат је политичке рачунице – био је то начин да се Атина удаљи из међународне трговине. Под његовим руководством, Халикарнас постаје један од значајнијих градова у Малој Азији.

Хришћанско утврђење

Након Римљана, Халикарнасом управљају два царства: византијско и турско. Године 1402. крсташи су се дочепали турске тврђаве изграђене на месту Маузолеја. Немачки архитекта Шлегелхолт (Schlegelholz) добија налог да је претвори у једно од најснажнијих хришћанских утврђења, у *предзиђе хришћанства*,¹⁸⁵ у тврђаву – замак Сен Пјер. За тај велики подухват морао је да се прибави материјал па су сви оближњи антички споменици били девастирани. Шлегелхолт признаје да је разрушио Маузолову грађевину у

¹⁸⁵ Antemurale christiensis.

хиљаду комада да би од тога правио креч или да би поново користио мермер за градњу замка. Сен Пјер су држали витезови светог Јована Јерусалимског све до 1523.г. када га је освојио Сулејман величанствени.

Пре опсаде, 1522. године, недовољна чврстина тврђаве их је натерала да је на брзину обнове. Нису успели у зеленој намери, али рушење Маузолеја је већ било толико одмакло да се стање није много разликовало од онога што затекоше савремени археолози. После Њутнових (Newton) ископавања у XIX веку, следила су истраживања данске археолошке екипе (1966.г.). Под руководством Јепесена (Jepesen) откривен је положај Маузолеја и препознат простор испред њега. Осим тога, изучавање свих пронађених фрагмената и делова старих рукописа омогућило је Јепесену да предложи више хипотеза за реконструкцију споменика.

Ослањајући се на Јепесенов рад, могуће је дочарати сугестивну слику Музолеја, посебно припадајућу величанственој вајарској декорацији, његов изглед у *контексту града*, иако за неке делове нема поузданих података, пре свега, када је у питању перибол или пропилеји.¹⁸⁶ Такође, не може поуздано да се утврди да ли је велика тераса била празна или су се, напротив, на њој могла видети и нека друга здања. Али, упркос овим неизвесностима, скицирана је упечатљива слика Маузолеја.

Преостало је мало елемената величанствене вајарске декорације. Њихова лепота ипак допушта да се назре рафинираност којом је споменик био украшен. О томе сведоче ликови у мермеру Артемизије и Маузола, данас смештени у Бритаском музеју. Четири чувена вајара украсили су својим радовима Маузолеј – сваки по једну страну. Бриаксис северну, Леокарес западну, Тимотеј јужну и Скопас источну. Према Јепесену, могли су да се идентификују остаци три фриза. Први је представљао борбу између Грка, Амазонки и Сауромата (Срба) и вероватно је заузимао место испод доње колонаде. Други, предстаљајући трку четворопрега, украшавао је зид у дну колонаде. Трећи, евоцирајући борбу Кентаура, налазио се на постољу четворопрега и кола¹⁸⁷ смештених на врху Маузолеја.

Наша сазнања о Маузолеју темеље се на описима Плинија Старијег у његовој *Историји природе*.¹⁸⁸ Витрувије, два пута спомиње име архитекте Ритеоса, градитеља Маузолеја и питагорејца. Питеос своју славу дигује и другим важним делима, међу њима се истиче храм Атине Плијске у Пријену, граду чија се целокупна концепција такође приписује Питеосу. Сам Питеос је

¹⁸⁶ Перибол, περιβόλιος, је посвећен простор храма; пропилеј, πρόπυλος је монументална капија.

¹⁸⁷ У кола су биле смештене статуе Маузола и Артемизије.

¹⁸⁸ Plinius Secundus, *Historiae Naturalis*

био под утицајем питагорејаца и њихове геометријске строгости, како у делима тако и у животу. Пропорције целог здања биле су утврђене регулационим планом, реконструисао га је, већ поменути архитекта, Жан Пјер Адам (Jean Pierre). Данас познате карактеристике Маузолеја и његове околине омогућавају, према резултатима истраживања којим са дошло до сазнања о његовим димензијама и декорацији, да се створи жива и убедљива представа како је, у доба свог пуног сјаја, изгледало ово светско чудо.

Следећа прича: АЛИ БАБИНЕ ПЕЋИНЕ ПОСЛЕДЊЕГ САМУРАЈА